Is thematisch werken effectief om te differentiëren in een gemengde groep in het speciaal onderwijs?

Beantwoord door Melissa van Amerongen en Niek van den Berg (kennismakelaars Kennisrotonde)

8 februari 2022

KR. 1339

Kort antwoord

Uit onderzoek is niet bekend of thematisch werken een goede context is voor differentiatie in het speciaal onderwijs. Effectieve aanpakken om te differentiëren lijken los te staan van de keuze voor thematisch of niet thematisch werken. Voor het speciaal onderwijs zijn meer leertijd, begeleid spel, directe instructie, Respons to Intervention en formatief handelen effectief om maatwerk te bieden voor leerlingen.

Antwoord

Scholen voor speciaal onderwijs (SO) zetten om verschillende redenen thematisch werken in als kapstok voor hun onderwijs. Thema's zoals mijn huis, mijn lijf, reizen en natuur, bieden onder meer mogelijkheden om aan te sluiten bij de belevingswereld van kinderen, waardoor het onderwijs herkenbaarder voor hen is en je als leraar kunt voortbouwen op hun interesse.

Ook biedt thematisch werken mogelijkheden om bepaalde leerinhouden meer geïntegreerd en los van bestaande lesmethoden aan de orde te stellen (binnen de kerndoelen), waardoor leerlingen er vaker aan kunnen werken. Bijvoorbeeld: ttaalvaardigheid komt in bestaande lesmethoden natuur niet voor, maar wel als je als leraar binnen een themaperiode natuur ook aandacht hebt voor taalontwikkeling. De Kennisronde (2019) schreef eerder over thematisch werken in het kader van taalontwikkeling.

Thematisch werken zou verder ook mogelijkheden kunnen bieden om inhoud en niveau van het onderwijs op maat aan te passen aan leerlingen, om te differentiëren dus. In divers samengestelde groepen in het speciaal onderwijs is gedifferentieerd werken nadrukkelijk van belang. Thematisch werken zou een passende context daarvoor kunnen zijn.

Geen bewijs voor effectiviteit thematisch werken in het SO

We hebben geen aanwijzingen gevonden dat thematisch werken bijdraagt aan - of andersom slecht is voor - de leerresultaten van leerlingen in het SO, noch dat thematisch werken een effectieve manier is om te differentiëren. Thematisch werken lijkt niet persé geschikt of ongeschikt als context om effectief te differentiëren. Wat is er volgens onderzoek wél duidelijk geschikt om te differentiëren met het oog op de ontwikkeling van leerlingen in het SO?

Verschillende mogelijkheden voor effectieve differentiatie in het SO

Twee recente Nederlandstalige handreikingen geven zicht op effectief gebleken aanpakken om te differentiëren in het funderend onderwijs (Bosker et al., 2021; Van der Vegt et al., 2019). Specifiek voor het SO biedt het handboek van Mitchell & Sutherland (2020) met onderzoek onderbouwde aanknopingspunten. Bij elkaar komt uit deze bronnen naar voren dat voor leerlingen in het speciaal onderwijs, of kinderen met achterstanden of leerbeperkingen, de volgende aanpakken bewezen effectief zijn om te differentiëren:

- Leerlingen die minder gemakkelijk leren of achterstanden hebben, hebben over het algemeen baat bij **meer leertijd** dan die er doorgaans beschikbaar is. De aandacht die de leerkracht in de les voor (individuele) leerlingen kan hebben, is echter begrensd. Alternatieve manieren om leerlingen met achterstanden meer leertijd te bieden zijn: pre-teaching, tutoring en werken met digitale adaptieve programma's (Bosker et al., 2021, hoofdstuk 3; Van der Vegt et al., 2019, hoofdstuk 2 en 4).
- Specifiek voor hele jonge kinderen is **begeleid spel** een effectieve werkwijze om aan leerdoelen te werken, vooral voor leerlingen die extra taalstimulering nodig hebben. Spelbegeleiding vergroot de effecten van spel op het leren aanzienlijk, vooral de taalvaardigheid. Het is belangrijk dat het initiatief bij de leerling ligt en dat de leerkracht daarbij aansluit. De leerkracht speelt mee en stelt open vragen, met in het achterhoofd steeds het onderwijsdoel: het stimuleren van de taal- en denkontwikkeling van de leerling (Bosker et al., 2021, hoofdstuk 2; Slot, 2014).
- **Directe instructie** is een leraar-gestuurde instructievorm, waarbij gebruik gemaakt wordt van begeleide inoefening en zelfstandige verwerking bij leerlingen (zie ook de themapagina directe instructie). Alle leerlingen leren veel van directe instructie, maar leerlingen met leerproblemen des te meer (Bosker et al., 2021, hoofdstuk 2; Hattie, 2009). In wetenschappelijk onderzoek worden heel consistent sterke effecten gevonden van directe instructie op het leren van leerlingen met leerproblemen, leerachterstanden en leerlingen in het speciaal onderwijs. Krachtige instructie-elementen houden rekening met de cognitieve belasting van het werkgeheugen van (individuele) leerlingen. Dat betekent: grote taken verdelen in kleinere taken, stof dagelijks herhalen, de moeilijkheidsgraad van taken opbouwen - met hints waar noodzakelijk - en stappen voor probleemoplossing modelleren (Mitchell & Sutherland, 2020, hoofdstuk 9; Van der Vegt et al., 2019, hoofdstuk 3).
- **Response to Intervention (RtI)** is een aanpak waarbij de intensiteit en individualiteit van het onderwijs aangescherpt worden als leerlingen op achterstand dreigen te komen. Er zijn grofweg drie intensiteiten: klassikaal, kleine groepjes en individueel (Bosker et al., 2021, hoofdstuk 2). Voor kinderen in het basisonderwijs met problematisch gedrag blijkt deze aanpak effectief om probleemgedrag aan te pakken en tot betere prestaties te komen, met name op het gebied van leesvaardigheid (Mitchell & Sutherland, 2020, hoofdstuk 34).
- **Formatief handelen** - samen met de leerling leerdoelen vaststellen, regelmatig de ontwikkeling van de leerling toetsen, en de leerling feedback geven - stelt leerkrachten in staat heel leerlingspecifiek te differentiëren. Over het effect van formatief handelen in het SO is echter niet zo veel bekend. Experts op het gebied van formatief evalueren en speciaal onderwijs zijn het erover eens dat formatief handelen een cruciale rol speelt in succesvol leren, ook bij leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (Kennisrotonde, 2018). Een onderzoek op een Amerikaanse school duidt op verbetering van rekenresultaten. Ook blijken leerkrachten die formatief handelen

meer open te staan om hun aanpak te veranderen en beter in staat om de prestaties van hun leerlingen te beoordelen (Mitchell & Sutherland, 2020, hoofdstuk 10).

Waarschijnlijk vraagt formatief handelen om specifieke aandacht voor zelfregulatievaardigheden van de leerlingen. Onder goede begeleiding kunnen ook leerlingen in het SO hun zelfregulatievaardigheden versterken en beter leren omgaan met emotionele problemen en gedragsproblemen (Mitchell & Sutherland 2020, hoofdstuk 22). Overigens worden zelfregulatievaardigheden van kinderen in het SO vaak onderschat.

Geraadpleegde bronnen

Kennisrotonde. (2018). *Met welke kenmerken draagt formatieve evaluatie zo effectief mogelijk bij aan de ontwikkeling van leerlingen in het vso-praktijkonderwijs?* (KR.994). Kennisrotonde.

Kennisrotonde (2019). *Op welke wijze draagt thematisch onderwijs bij aan het behalen van het gewenste taalbeheersingsniveau van leerlingen in groep 4-8?* Kennisrotonde.

Bosker, R., Durgut, F., Edzes, H., Jol, M., Van Tuijl, C., & Van der Vegt, A. L. (2021). *Leidraad: Differentiatie als sleutel voor gelijke kansen*. NRO.

Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of 800+ meta-analyses on achievement*. Routledge.

Mitchell, D. & Sutherland, D. (2020). *What Really Works in Special and Inclusive Education; Using Evidence-Based Teaching Strategies.* Routledge.

Slot, P. L. (2014). *Early Childhood Education and Care in the Netherlands. Quality, Curriculum, and Relations with Child Development* (PhD-thesis). Universiteit Utrecht.

Van der Vegt, A. L., Kieft, M., & Bekkers, H. (2019). *Differentiatie in de klas: wat werkt?* Kennisrotonde.

Over deze vraag

Opgesteld door:	Melissa van Amerongen en Niek van den Berg (kennismakelaars Kennisrotonde)
Vraagsteller:	adviseur speciaal onderwijs
Geraadpleegde experts:	Anne Luc van der Vegt (expert differentiatie)
Onderwijssector:	Speciaal onderwijs
Trefwoorden:	Thematisch werken, differentiëren
Referentie:	Kennisrotonde. (2022). *Is thematisch werken effectief om te differentiëren in een gemengde SO-groep?* (KR. 1339)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.